

Dr. Bubnio straipsnio „Holokaustas Lietuvos provincijoje 1941 m.“ recenzija

Dr. Bubnio straipsnis „Holokaustas Lietuvos provincijoje 1941 m.“ yra vertas pripažinimo. Šis straipsnis yra grindžiamas gausia archyvine medžiaga, kuri ligi šiol buvo netyrinėta. Dr. Bubnys, be abejo, įdėjo daug savo laiko į šį tiriamąjį darbą.

Straipsnyje kalbama apie šešias iš dvidešimt dviejų Lietuvos apskričių. Yra labai svarbu, kad Dr. Bubnys tęstų šį darbą Istorinei komisijai ir aprėptų visas dvidešimt dvi apskritis. Tai būtų ypatingai svarbus indėlis į Lietuvoje vykusio Holokausto tiriamąjį darbą ir žinias apie tai.

Nors aš gerokai simpatizuoju Dr. Bubnio darbui, norėčiau nurodyti keletą probleminių aspektų. Siekiant visapusiškai pavaizduoti Lietuvos apskrityse vykusį Holokaustą, yra tiesiog būtina remtis įvairiausiais žydų šaltiniais, daugiausia - išgyvenusiųjų, buvusių šiuose įvykiuose, liudijimais - t.y., asmeniniais prisiminimais ir dienoraščiais, kurie parašyti jidiš ar hebrajų kalba. Dr. Bubnys neturėjo galimybės pasinaudoti šia medžiaga, kadangi didžioji dalis jos yra laikoma „Yad Vashem“ ar kitų įstaigų Izraelyje archyvuose. Naudojantis žydiškųjų šaltinių medžiaga, Dr. Bubnio minimuose miestuose ir miesteliuose vykusių įvykių aprašymas, be abejo, būtų gerokai išsamesnis. Jeigu būtų naudotasi šia medžiaga, darbo išvados ir apibendrinimai veikiausiai taip pat būtų kitokie.

Štai straipsnio išvadose Dr. Bubnys rašo:

Žydų persekiojimą ir naikinimą provincijoje galima sąlyginai suskaidyti į du laikotarpius:

- 1) Nuo 1941 m. birželio pabaigos iki liepos vidurio. Šiuo laikotarpiu buvo persekiojama politiniais motyvais. Dažniausiai žydai buvo areštuojami, įkalinami ir nušautami tokiu pačiu būdu kaip ir buvusieji komunistai. Dėl tų pačių priežasčių persekiojami ir kitų tautybių asmenys, turintys tokius įsitikinimus (lietuviai, lenkai, rusai ir kt.).*
- 2) Antrasis laikotarpis (nuo 1941 m. liepos pabaigos iki lapkričio). Tai buvo rasinio genocido laikotarpis. Žydai persekiojami ne dėl politinių priežasčių o dėl to, kad jie buvo žydai.*

Toks padalinimas man nepriimtinas. Taip pat ir pirmąjį laikotarpį (nuo 1941 m. birželio pabaigos iki liepos vidurio) tūkstančiai žydų buvo nužudyti ne todėl, kad jie buvo komunistai ar sovietinių įstaigų aktyvistai, o paprasčiausiai todėl, kad buvo žydai. Daugybėje dokumentų galima rasti kuo gausiausią informaciją apie tai. Pakankamai išsamiai tai aptariama „Yad Vashem“ leidinyje „Lietuvos bendruomenių enciklopedija“ (*Encyclopedia of Lithuanian Communities*) (*Pinkas Kehillot Lita* - hebrajiškai), kurį redagavo Profesorius Dov Levin. Be to ir Dr. Bubnio pateikiamame įvykių Lietuvos provincijoje šiomis pirmosiomis savaitėmis aprašyme aptinkame sąsają su faktu, kad keli tūkstančiai žydų vyrų buvo nužudyti rasistiniais sumetimais, dėl tam tikrų Lietuvos visuomenės sluoksnių antisemitizmo. Pacituosiu tik kelias vietas iš paminėtųjų Dr. Bubnio tiriamajame darbe, kai buvo žudomi visi žydai be išimties.

Palanga – čia buvo sušaudyti visi žydai vyrai 1941 m. birželio 27 d.

Salantai – pusantro šimto vyrų sušaudyta per pirmąjį 1941 m. pusmetį.

Skuodas ir Dimitravas – sušaudyti visi žydai vyrai 1941 m. liepą.

Kretinga – du šimtai keturiolika vyrų ir viena moteris, dauguma, jeigu ne visi, žydai, sušaudyti 1941 m. birželio 26 d. (žydų šaltinių teigimu, buvo du šimtai žydų).

Darbėnai – keturi šimtai žydų vyrų ir keturi sovietų karo belaisviai sušaudyti 1941 m. birželio pabaigoje.

Gargždai – du šimtai vyrų ir viena moteris sušaudyta 1941 m. birželio pabaigoje, dauguma žydai, jų tarpe buvo žydų pabėgėlių iš Klaipėdos. Pabėgėliai čia buvo atvykę 1939 metais.

Šie atvejai tėra paskiri fragmentai, aptikti Dr. Bubnio tiriamajame darbe. Jo darbe galima rasti ir gerokai daugiau tokių pavyzdžių. Visais mano paminėtais atvejais Dr. Bubnys nerašo, kad aukos buvo komunistų aktyvistai. Iš to, ką jis rašo, yra aišku, kad dauguma jų buvo žydų vyrai, kurie buvo nužudyti be jokios politinės priežasties, o tik todėl, kad buvo žydai. Taip pat norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad Alytuje 1941 m. birželio 23-24 dienomis, keršijant už dviejų vokiečių kareivių nužudymą, buvo nužudyta 150 žmonių. Daugelis jų buvo žydai. Rašydamas apie šias žudynes, Dr. Bubnys paprasčiausiai nurodo, kad tai buvo Alytaus miesto gyventojai.

Be jokios abejonės, šiuo pradiniu laikotarpiu žydų aukų tarpe būta ir žydų komunistų aktyvistų (nuo 1941 m. birželio pabaigos iki liepos vidurio). Tačiau jie nebuvo dauguma. Taip pat yra svarbu pabrėžti, kad iš tūkstančių žydų (mano skaičiavimais - 12 000), kuriems pavyko pasitraukti į Sovietų Sąjungą, dauguma buvo komunistų aktyvistai, kuriems buvo prieinamos vienokios ar kitokios transporto priemonės. Lietuvoje liko tik nedidelė dalis šių aktyvistų, tačiau jie veikiausiai išsislapstė jau per pirmąsias savaites.

Šis pirmasis laikotarpis nuo 1941 m. birželio vidurio iki liepos pabaigos yra sudėtingas sprendžiant apie didelių Lietuvos visuomenės dalių požiūrį į žydus. Šiuo laikotarpiu tūkstančiai žydų buvo nužudyta Septintajame forte Kaune, kitose vietose - Vilijampolėje, Lietūkyje ir Jurbarkė. Pogromai vyko visoje Lietuvoje. Būtų labai neteisinga žydų žudymo motyvus šiuo laikotarpiu įvardinti politiniais. Tai būtų neteisinga istorinės tiesos atžvilgiu ir visiškai nepriimtina man. Šiuo būdu būtų užmerktos akys prieš kaltę tų, kurie buvo atsakingi už tūkstančių žydų išžudymą tomis dienomis. Istorinė komisija neturėtų pritarti žydų žudynių pirmuoju laikotarpiu išskyrimui, priskiriant joms politinį motyvą (prilyginant lietuvių sovietų aktyvistų, lenkų, rusų žudynėms) ir tvirtinimui, kad tik vėlesniuoju laikotarpiu žydų žudynės vyko rasiniu pagrindu. Jeigu vis dėl to yra būtinas skaidymas į atskirus laikotarpius, tuomet pirmąjį reikėtų suformuluoti kitaip, kitaip įvardinti ir galbūt pratęsti iki 1941 m. liepos pabaigos.

Nepaisant viso to, ką pasakiau, norėčiau pabrėžti, kad labai gerai vertinu Dr. Bubnio darbą.

Dr. Yitzack Arad